

Партизанська юність Марії Шахрай

Її молодість припала на воєнне лихоліття, а тяжкі випробування почалися в окупованому фашистами рідному селі, коли брат Гнат Бурма разом з односельцями поповнив ряди народних месників — став бійцем загону імені Устима Кармалюка. Щоб урятуватись від розправи окупантів та їх прислужників, 19-річна Марія 9 серпня 1943 року пішла в партизани й вісім місяців допомагала брату та його товаришам захищати Батьківщину від лютого ворога аж до часу визволення Рівненщини, коли хвору тифом дівчину доправили в госпіталь радянських військ.

У селянській сім'ї було п'ятеро дітей. Жили бідно. І щоб заробити на шматок хліба, Марія наймалась на роботу до заможної полячки. Мали й своє невелике поле, господарство, але хоч як працювали, достатку не досягли. Прогнали поляків у вересні 1939-го, з'явилась надія на краще життя, здавалося воно не за горами. Однак усі перекреслила війна. Німецько-фашистські загарбники, захопивши рідні Каноничі, що неподалік Володимирця, встановили жорстокий окупаційний режим.

Молодь масово вивозили на примусові роботи в Німеччину, забрали й молодшого брата Романа. Старший Гнат не змирився і при першій нагоді подався в ліс до партизанів. За це озвірілі бандити вчинили розправу над членами сім'ї, кого застали в хаті. Дівчата Варвара та Марія, побачивши озброєних людей, встигли сховатись у садку, а їх матір Марту Павлівну нелюди на порозі збили з ніг, били, потім потягли за волосся до клуні. Поставили біля стіни й стріляли з гвинтівок над головою. Затим підпалили хату, що вмить перетворилась на палаючий факел і згоріла дотла разом з добром, заробленим тяжкою працею. Додалось сивини в партизанської матері від пережитого... Відтоді ховались від окупантів та їх прислужників і вона, і чоловік Максим, і діти, навіть старша дочка Єва, яка вже вийшла заміж.

У селі таємно проживав зв'язковий народних месників. Марія та ще двоє дівчат, одна з яких була комсомолка, а в другій два брати воювали в партизанах, вирішили йти до них. Їх і півтора десятка юнаків удосвіта повели лісовими стежками в загін. Йшли цілий день, недовго перепочили в полі під скиртою житньої соломи (тоді саме закінчувались жнива), тільки ввечері зустріли в гаю замаскований партизанський дозор. За паролем їх пропустили в табір, розташований на віддалених хуторах у сусідньому Морочненському районі.

Загін імені Кармалюка створили в лютому того ж року за наказом обласного штабу партизанського руху. Командиром призначили молодого лейтенанта радянської армії Олексія Шитова, колишнього залізничника, а начальником штабу - Павла Бабаченка. У підрозділі підричників служив Гнат Бурма, який з радістю обійняв сестру. Марію зарахували бійцем інтендантського підрозділу. Пекла хліб для сотень партизанів, готувала їжу, брала участь у бойових рейдах. Про ті нелегкі будні згадує з хвилюванням:

- Старшина привезе нас, декількох бійців, у село, і там треба напекти шість мішків хліба. А навколо хати горять, люди поховались. Дивишся на небо з тривогою — чи нема там ворожого літака. Якось під час рейду переправлялись через річку Стир. Підвода, на якій сиділа, заїхала на середину потоку, а тут юнкерси німецькі налетіли, стріляють, бомблять. Усі - хто куди, коні злякались, порвали віжки, побігли берегом. Я ж на возі, у воді, з жахом застигла під обстрілом, думала, ось-ось загину. Не розказати, скільки труднощів пережила, скільки роботи переробила, коли поряд бої, війна, смерть чатували.

Загін постійно поповнювався добровольцями з різних сіл Полісся. За два місяці з часу прибуття Марії його чисельність зросла вдвоє. Під особливою увагою кармалюківців була ділянка залізниці Ковель-Сарни. Не один ешелон з бойовою технікою та живою силою ворога підірвали партизани підрозділу її брата Гната. А ще народні месники громили німецькі гарнізони, визволяли села й райцентри.

Усього в з'єднанні Івана Федорова нараховувалось 12 загонів. Вони носили імена Богдана Хмельницького, Івана Богуна, Тараса Шевченка й інших відомих історичних

осіб. Обширні території Полісся контролювали саме партизанські сили. Крім бойових операцій, рейдів у Білорусь, визволення Річиці, Сталіна, а також Морочного, Рафалівки, Володимирця, численних сіл, налагоджували господарську діяльність. Під опікою з'єднання були десятки фільварків, восени й весною засівали поля, готувались до мирного життя, адже фронт невпинно наближався до Рівненщини.

Коли ж у січні 1944-го частини 13.армії досягли рубежу річки Горинь, партизани отримали наказ ударити по окупантах із тилу, в районі Цуманських лісів. Туди разом з іншими вирушив загін імені Устима Кармалюка. Однак до жорстоких сутичок з фашистами, злигоднів похідного життя додалась ще одна біда — епідемія тифу. Захворіла й Марія. Брат усіяко піклувався про хвору сестру, але та часто втрачала свідомість, ішла не знаючи куди. Тож у березні дівчину відправили в госпіталь, що розміщувався в недавно визволеному Володимирці. Там під наглядом досвідчених лікарів поволі одужала. Затим Марія залишилась при медичному закладі працювати санітаркою, бо з фронту щодня привозили поранених солдатів, роботи було багато. І цей період жінці запам'ятався картинами страждань юнаків, які вмирали від тяжких ран, адже лікарі вже не могли їх врятувати від смерті.

- У госпіталі працювала декілька місяців, аж поки його передислокували далі на захід, за наступаючими радянськими військами. Та боліло серце від того, скільки поранених, скалічених людей доставляли з місць кривавих боїв, як просили хлопці медиків повернути їм здоров'я, не дати померти. Робили все, аби полегшити їх муки, залікувати рани. Досі дивуюсь, в яких складних умовах доводилось працювати, а особливо лікарям, хірургам, медсестрам фронтових госпіталів за роки тої довгої, невимовно тяжкої війни.

Відтак Марію прийняли на роботу техпрацівницею в одну з держустанов райцентру. Гнат очолив сільську раду в рідному селі, потім теж переїхав у Володимирець, трудився в райвиконкомі. Та недруги написали донос на нього, звинувативши в співпраці з формуваннями УПА. Сталінська «трійка» засудила колишнього партизана до виселення в Сибір. Відбував покарання в місті Междуреченськ Кемеровської області, по закінченні строку вирішив залишитись жити там назавжди. Тільки дочка Наталія повернулась через багато років на Полісся, у місто Кузнецовськ, і проживає там донині.

А Марія з сестрою Євою приїжджала в Сарни на базар і до сестриного чоловіка, який працював паровозним кочегаром. У гуртожитку для залізничників на вулиці Привокзальній зустріла свою долю — білоруса Семена Шахрая, теж кочегара. Молоді одружились, отримали маленьку кімнатку в барачній хатинці. У них народилось двоє донечок. Старша Тамара закінчила залізничний технікум, продовжила справу батька. Молодша Наталія стала педагогом. Нині в них дорослі діти. Марія Максимівна з чоловіком допомагали глядіти внуків. Бабуся їм часто розповідала про свою партизанську молодість, випробування, через які довелось пройти. Недавно, у серпні, колишній партизанці виповнилось 85 літ.

У Марії Шахрай чимало державних нагород — пам'ять про той складний і драматичний час, героїчну епоху не тільки в її житті, а й у славній історії боротьби за свободу та незалежність рідної землі.

Анатолій КАРДАШ